

ANALIZA FINANSIJSKIH POKAZATELJA PREDUZEĆA ZA PRERADU MESA U BOSNI I HERCEGOVINI

Kulelija Berin¹, Ognjenović Dragana², Bećirović Emir²

Originalni naučni rad - *Original scientific paper*

Rezime

Sektor prerade mesa, kao jedan od najvažnijih sektora prehrambene industrije, naročito imajući u vidu stvarni i potencijalni utjecaj na primarnu proizvodnju i mogućnosti za njen razvoj, zavrjeđuje pažnju da ga se kontinuirano analizira s ciljem utvrđivanja snaga i slabosti i mogućnosti za razvoj. U tu svrhu provedena je analiza poslovanja preduzeća, koja su se u Bosni i Hercegovini bavila preradom mesa u periodu 2011-2014. godine. To je ujedno nastavak prethodnih istraživanja u cilju kontinuiranog praćenja ovoga sektora, s tim da ovo istraživanje ide u još dublju analizu. Na osnovu provedene analize poslovanja malih, srednjih i velikih preduzeća, sektor prerade mesa se ne može ocijeniti uspješnim, unatoč tome što velika preduzeća imaju uglavnom pozitivne vrijednosti pokazatelja analize poslovanja jer ona imaju najmanji udio u ukupnom sektoru. Dakle, evidentne su značajne slabosti po pitanju likvidnosti, zaduženosti, rentabilnosti i ekonomičnosti kod preduzeća srednje veličine a naročito kod malih preduzeća.

Ključne riječi: *prerada mesa, likvidnost, zaduženost, rentabilnost.*

UVOD

Liberalizacija tržišta, kao segment procesa globalizacije, otvara nove mogućnosti preduzećima kroz pristup novim tržištima ali isto tako neminovno vodi povećanoj konkurenciji i na onim tržištima na kojima kompanije već imaju udjela. Zbog toga je i povećana potreba za dobrim upravljanjem preduzećima, naročito u pogledu upravljanja imovinom, njenim pokrićem a u cilju stabilnog ostvarivanja zarada kao ključnog faktora održivog poslovanja.

Cilj ovog rada je bio da se kroz analizu poslovanja utvrde snage i slabosti poslovanja preduzeća koja su se u Bosni i Hercegovini bavila preradom mesa u periodu 2011-2014. godine i to na nivou veličine preduzeća. Prilikom izbora sektora koji će se analizirati u obzir je uzet njegov značaj za primarnu poljoprivrednu proizvodnju, s obzirom na postojanje neiskorištenih prirodnih potencijala za razvoj.

¹Grad Goražde, Bosna i Hercegovina / City of Gorazde, Bosnia and Herzegovina

Corresponding author: b.kulelija@hotmail.com

²Poljoprivredno-prehrambeni fakultet, Univerzitet u Sarajevu, Bosna i Hercegovina / Faculty of Agriculture and Food Sciences, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

MATERIJAL I METOD RADA

Istraživanje provedeno za potrebe ovoga rada utemeljeno je na analizi podataka prikupljenih iz finansijskih izvještaja, odnosno njihovih dijelova (bilansa stanja i bilansa uspjeha) od preduzeća koja su se u periodu 2011-2014. godine bavila preradom i konzerviranjem mesa i proizvodnjom mesnih proizvoda u Bosni i Hercegovini. Izvor istraživačke građe bila je Agencija TEC, Društvo za finansijsko-poslovni konsalting i usluge d.o.o.³, koja je na ugovornoj osnovi prikupljala finansijske izvještaje iz AFIP-a (Agencija za finansijsko-informatičko poslovanje Federacije Bosne i Hercegovine – sada FIA) za poslovne subjekte iz FBiH i APIF-a (Agencija za posredničke, informatičke i finansijske usluge, Banja Luka) za kompanije iz RS-a.

Nakon prikupljanja podataka u obzir su uzeta sva preduzeća koja su se u periodu 2011-2014. godine u BiH bavila preradom i konzerviranjem mesa i proizvodnjom mesnih proizvoda a koja su imala najmanje jednog zaposlenog, potom se pristupilo grupisanju preduzeća prema veličini. Kriteriji za podjelu preduzeća prema veličini definisani su članom 4. Zakona o računovodstvu i reviziji u Federaciji Bosne i Hercegovine (2009), te članom 5. Zakona o računovodstvu i reviziji Republike Srpske (2011) i to: prosječan broj zaposlenih u toku poslovne godine, visina prihoda i prosječna vrijednosti imovine (aktive). Nakon grupisanja preduzeća formirani su zajednički bilansi stanja i bilansi uspjeha na nivou grupa a koji u suštini predstavljaju prosjek date grupe. Na ovaj način sagledavaju se snage i slabosti datih grupa u cjelini. Poslije formiranja bilansa izračunati su pokazatelji likvidnosti, zaduženosti, rentabilnosti i efekta finansijske poluge, efikasnosti, produktivnosti i ekonomičnosti za mala, srednja i velika preduzeća.

Za izračun pokazatelja tekuće likvidnosti korištena je formula prema Kulelija (2012) a koeficijent finansijske stabilnosti prema Žager i Žager (1999) što je i ustaljeno u analizi poslovanja.

$$\text{Koeficijent tekuće likvidnosti} = \frac{\text{Tekuća imovina}}{\text{Kratkoročne obaveze} + \text{Stalna sredstva}}$$

$$\text{Koeficijent finansijske stabilnosti} = \frac{\text{Kapital}}{\text{Kapital} + \text{dugoročne obaveze}}$$

Šarlija i Harc (2012), Šarlija, Penavin i Harc (2009), te Bašić (2007) za izračunavanje pokazatelja zaduženosti koriste sljedeće formule:

$$\text{Koeficijent zaduženosti} = \frac{\text{Ukupne obaveze}}{\text{Ukupna imovina}}$$

$$\text{Koeficijent vlastitog finansiranja} = \frac{\text{Kapital}}{\text{Ukupna imovina}}$$

³Agencija TEC, Društvo za finansijsko-poslovni konsalting i usluge d.o.o. je sljednik Agencije za računarsku obradu podataka i konsultantske usluge TEC.

$$\text{Koeficijent finansiranja} = \frac{\text{Ukupne obaveze}}{\text{Kapital}}$$

$$\text{Stepen pokrića I} = \frac{\text{Kapital}}{\text{Stalna sredstva}}$$

$$\text{Stepen pokrića II} = \frac{\text{Kapital} + \text{Dugoročne obaveze}}{\text{Stalna sredstva}}$$

Kod neto rentabilnosti ukupne imovine Vujević i Balen (2006) u odnos stavljaju neto dobit i kamate sa ukupnom imovinom. U ovom radu se koristiti ova formula, pri čemu se brojnik koriguje prema Bernstein (1993), koji kod izračunavanja rentabilnosti ukupne imovine u odnos stavlja neto dobit uvećanu za umnožak troškova kamata i poreske stope (1-poreska stopa) sa prosječnom ukupnom imovinom. Također, u nazivniku se ne uzima prosječna nego ukupna vrijednost imovine kako se najčešće koristi u literaturi. Ovakav pristup ima i Kulelija (2018).

$$\text{Neto rentabilnost ukupne imovine} = \frac{\text{Neto dobit} + \text{Troškovi kamata} \times 1 - \text{poreska stopa}}{\text{Ukupna imovina}} \times 100$$

Brozović (2000) kod izračuna pokazatelja rentabilnosti vlastitog kapitala poduzetnika stavlja u odnos neto dobit i kapital.

$$\text{Rentabilnost vlastitog kapitala} = \frac{\text{Neto dobit}}{\text{Vlastiti kapital}} \times 100$$

Efekt finansijske poluge (EFP) izračunat je prema Kulelija (2018) gdje koriguje formulu od Ježovita i Žager (2014) prema Bernstein (1993):

$$\text{EFP} = \left(\frac{\text{Neto dobit} + \text{rashodi od kamata} \times 1 - \text{poreska stopa}}{\text{ukupna imovina}} - \frac{\text{Rashodi od kamata} \times 1 - \text{poreska stopa}}{\text{Ukupne obaveze}} \right) \times \frac{\text{Ukupne obaveze}}{\text{Glavnica}}$$

Kulelija (2012) kod ekonomičnosti ukupnog poslovanja koristi sljedeću ustaljenu formulu:

$$\text{Ekonomičnost ukupnog poslovanja} = \frac{\text{Ukupni prihodi}}{\text{Ukupni rashodi}}$$

Šarlija *et al.* (2009) i Bendeković i Vuletić (2011), te Kulelija (2012) koriste sljedeće formule kod izračuna pokazatelja efikasnosti:

$$\text{Koeficijent obrta dobavljača} = \frac{\text{Materijalni troškovi}}{\text{Obaveze prema dobavljačima}}$$

$$\text{Trajanje plaćanja dobavljačima} = \frac{365}{\text{Koeficijent obrta dobavljača}}$$

$$\text{Koeficijent obrta potraživanja} = \frac{\text{Prihodi od prodaje}}{\text{Potraživanja}}$$

$$\text{Trajanje naplate potraživanja} = \frac{365}{\text{Koeficijent obrta potraživanja}}$$

$$\text{Koeficijent obrta ukupne imovine} = \frac{\text{Ukupan prihod}}{\text{Ukupna imovina}}$$

$$\text{Koeficijent obrta tekuće imovine} = \frac{\text{Ukupan prihod}}{\text{Tekuća imovina}}$$

Kulelija (2012) kod produktivnosti koristi sljedeće formule:

$$\text{Ukupan prihod po zaposlenom} = \frac{\text{Ukupan prihod}}{\text{Broj zaposlenih}}$$

$$\text{Neto dobit po zaposlenom} = \frac{\text{Neto dobit}}{\text{Broj zaposlenih}}$$

REZULTATI RADA I DISKUSIJA

U Tabeli 1. dat je pregled analiziranog broja preduzeća po grupama i njihov udio u ukupnom broju analiziranih preduzeća za period 2011-2014. godine.

Tabela 1. Broj analiziranih preduzeća za preradu mesa u BiH (2011-2014.)

Table 1. Number of meat processing companies analyzed in B&H (2011-2014)

Pozicija/Position	Veličina preduzeća/ Size of the company	Godina/Year				Index 2011=100	Prosjek/ Average
		2011.	2012.	2013.	2014.		
Broj preduzeća /Number of companies	Mala/Small	63	72	64	56	89	64
	Srednja/Medium	24	21	20	22	92	22
	Velika/Large	19	18	21	19	100	19
	Ukupno/Total	106	111	105	97	92	105
Udio/ Share (%)	Mala/Small	59	65	61	58	97	61
	Srednja/Medium	23	19	19	23	100	21
	Velika/Large	18	16	20	20	109	18
	Ukupno/Total	100	100	100	100	100	100

Izvor: Vlastita izračunavanja na osnovu podataka iz Agencije TEC

Najveći udio u ukupnom sektoru imaju mala preduzeća sa prosječnim udjelom od 61%, zatim srednja sa 21%, te velika sa 18%. U prosjeku je analizirano 105 preduzeća iz sektora prerade mesa. U istraživanom periodu smanjio se ukupan broj preduzeća za 8% i to zahvaljujući, prije svega, malim preduzećima iako se smanjio i broj preduzeća srednje veličine.

U Tabeli 2. dat je pregled ukupnog i prosječnog broja zaposlenih u preduzećima za preradu mesa u BiH u periodu 2011-2014. godine.

Tabela 2. Broj zaposlenih u preduzećima za preradu mesa u BiH (2011-2014.)

Table 2. Number of employees in meat processing companies in B&H (2011-2014)

Pozicija/Position	Veličina preduzeća/ Size of the company	Godina/Year				Index 2011=100	Prosjek/ Average
		2011.	2012.	2013.	2014.		
Ukupan broj zaposlenih/ Total employees	Mala/Small	408	455	365	285	70	408
	Srednja/Medium	732	700	568	592	81	732
	Velika/Large	1986	2085	2368	2496	126	1986
	Ukupno/Total	3125	3240	3300	3372	108	3125
Prosječan broj zaposlenih/ Average employees	Mala/Small	6	6	6	5	79	6
	Srednja/Medium	30	33	28	27	88	30
	Velika/Large	105	116	113	131	126	105

Izvor: Vlastita izračunavanja na osnovu podataka iz Agencije TEC

Prema predstavljenim podacima, došlo je do rasta ukupnog broja zaposlenih u analiziranom sektoru za 8% u periodu 2011-2014. godine, zahvaljujući velikim preduzećima, dok je kod malih i srednjih zabilježena tendencija pada i ukupnog broja zaposlenih i prosječnog broja zaposlenih.

U Tabeli 3. dat je pregled pokazatelja likvidnosti preduzeća koja su se u periodu 2011-2014. godine u BiH bavila preradom mesa i imala najmanje jednog zaposlenog.

Tabela 3. Pokazatelji likvidnosti preduzeća za preradu mesa u BiH (2011-2014.)

Table 3. Indicators of liquidity of meat processing companies in B&H (2011-2014)

Pokazatelj/ Indicator	Veličina preduzeća/ Size of the company	Godina/Year				Index 2011=100
		2011.	2012.	2013.	2014.	
Koeficijent tekuće likvidnosti/ Coefficient of current liquidity	Mala/Small	0,88	0,86	1,03	0,78	87,99
	Srednja/Medium	0,83	0,86	0,85	0,78	93,96
	Velika/Large	1,42	1,38	1,47	1,59	112,14
Koeficijent finansijske stabilnosti/ Coefficient of financial stability	Mala/Small	1,03	1,04	0,84	1,09	106,31
	Srednja/Medium	1,11	1,05	1,06	1,09	98,22
	Velika/Large	0,79	0,81	0,78	0,78	98,20

Izvor: Vlastita izračunavanja na osnovu podataka iz Agencije TEC

Izuzev kod malih u 2013. godini, vrijednost koeficijenta tekuće likvidnosti malih i srednjih preduzeća je manji od jedan što ukazuje da kratkoročnom imovinom ne mogu

pokriti ni kratkoročne obaveze a preporučena vrijednost ovoga pokazatelja iznosi 2. Dakle, radi se o nelikvidnim preduzećima koja su u deficitu radnog kapitala. Kod velikih preduzeća vrijednost ovoga koeficijenta je manja od 2 ali veća od jedan tako da ova preduzeća nisu likvidna, prema modernom poimanju vrijednosti koeficijenta tekuće likvidnosti, dok im je koeficijent finansijske stabilnosti, za razliku od malih i srednjih preduzeća, manji od 1 što ukazuje na to da dio tekuće imovine finansiraju iz dugoročnih obaveza. Poredeći dobijene rezultate sa rezultatima Kulelija i sar. (2013), iako to istraživanje nije provedeno na nivou veličine preduzeća, evidentno je da nelikvidnost i dalje predstavlja problem ovog sektora.

U Tabeli 4. date su vrijednosti pokazatelja zaduženosti preduzeća koja su se u periodu 2011-2014. godine bavila preradom mesa u BiH.

Tabela 4. Pokazatelji zaduženostipreduzeća za preradu mesa u BiH (2011-2014.)
Table 4. Indicators of indebtedness of meat processing companies in B&H (2011-2014)

Pokazatelj/ Indicator	Veličina preduzeća/ Size of the company	Godina/Year				Index 2011=100
		2011.	2012.	2013.	2014.	
Koeficijent zaduženosti /Coefficient of indebtedness	Mala/Small	0,68	0,71	0,72	0,73	107,28
	Srednja/Medium	0,71	0,72	0,65	0,78	109,48
	Velika/Large	0,46	0,44	0,43	0,36	78,44
Koeficijent vlastitog finansiranja/Coefficient of own financing	Mala/Small	0,32	0,29	0,28	0,27	84,62
	Srednja/Medium	0,29	0,28	0,35	0,22	76,59
	Velika/Large	0,54	0,56	0,57	0,64	118,36
Koeficijent finansiranja/Coefficient of financing	Mala/Small	2,11	2,43	2,60	2,68	126,77
	Srednja/Medium	2,47	2,54	1,85	3,53	142,94
	Velika/Large	0,85	0,80	0,76	0,56	66,28
Stepen pokrća I/The Degree of coverage I	Mala/Small	0,69	0,61	0,61	0,48	69,45
	Srednja/Medium	0,47	0,45	0,54	0,39	82,86
	Velika/Large	1,02	1,03	1,06	1,13	111,03
Stepen pokrća II/The Degree of coverage II	Mala/Small	0,97	0,96	1,19	0,92	94,06
	Srednja/Medium	0,90	0,95	0,94	0,92	101,82
	Velika/Large	1,26	1,23	1,28	1,28	101,84

Izvor: Vlastita izračunavanja na osnovu podataka iz Agencije TEC

Mala i srednja preduzeća imaju nepovoljne pokazatelje zaduženosti i bilježe nepovoljne tendencije u periodu istraživanja, gdje je u 2014. godini kod malih preduzeća 73% a kod srednjih 78% ukupne imovine pokriveno obavezama. Naime, ova preduzeća su prezadužena i sve više njihove imovine je pokriveno obavezama a manje kapitalom. Pozitivno je barem to što se dio dugoročnih obaveza koristi za pokriće tekućih sredstava zbog održanja likvidnosti jer je stepen pokrća II veći od stepena pokrća I. Velika preduzeća imaju povoljne vrijednosti pokazatelja zaduženosti i u finansiranju imovine se više oslanjaju na kapital.

U Tabeli 5. date su izračunate vrijednosti pokazatelja rentabilnosti preduzeća za preradu mesa u BiH u periodu 2011-2014. godine.

Tabela 5. Pokazatelji rentabilnosti preduzeća za preradu mesa u BiH (2011-2014.)
Table 5. Indicators of profitability of meat processing companies in B&H (2011-2014)

Pokazatelj/ Indicator	Veličina preduzeća/ Size of the company	Godina/Year				Index 2011=100
		2011.	2012.	2013.	2014.	
Rentabilnost ukupne imovine/Return on assets (%)	Mala/Small	3,18	2,46	2,39	2,44	76,71
	Srednja/Medium	4,67	3,65	3,40	5,27	112,74
	Velika/Large	7,01	8,20	7,47	9,56	136,38
Rentabilnost vlastitog kapitala/Return on equity (%)	Mala/Small	6,18	4,71	3,54	4,45	71,92
	Srednja/Medium	8,86	4,25	4,68	13,85	156,32
	Velika/Large	10,85	12,96	11,17	13,42	123,72
Efekat finansijske poluge /The effect of financial leverage	Mala/Small	0,030	0,023	0,011	0,020	66,86
	Srednja/Medium	0,042	0,006	0,013	0,086	204,98
	Velika/Large	0,038	0,048	0,037	0,039	100,58

Izvor: Vlastita izračunavanja na osnovu podataka iz Agencije TEC

Evidentne su niske vrijednosti pokazatelja rentabilnosti kod malih (2,39-3,18%) i srednjih preduzeća (3,40-5,27%) ali ni kod velikih preduzeća nivo rentabilnosti nije značajno veći (7,01-9,56%). Najmanje stope rentabilnosti imaju mala preduzeća i uz to bilježe tendenciju pada rentabilnosti ukupne imovine i vlastitog kapitala. U posljednje tri godine analiziranog perioda, na uloženu 1KM ukupne imovine, mala preduzeća su realizovala oko 2 feniga neto dobiti. Srednja i velika preduzeća bilježe značajno rastuće vrijednosti pokazatelja rentabilnosti. Poređenja radi, Walsh (2004) navodi da je kod prehrambene industrije prinos na aktivu (ROTA) u Sjedinjenim Američkim Državama oko 17%, u Velikoj Britaniji oko 13%, u Evropskoj Uniji oko 9%, te u Japanu oko 7%, dok je rentabilnost vlastitog kapitala u prehrambenom sektoru devedesetih godina u Sjedinjenim Američkim Državama bila oko 25%, u Velikoj Britaniji oko 20%, u Evropskoj Uniji oko 10%, te u Japanu oko 7%. Povoljno je to što je kod sve tri grupe preduzeća rentabilnost vlastitog kapitala veća od rentabilnosti ukupne imovine čime efekat finansijske poluge ima veću vrijednost od nule a to implicira da u uslovima posuđivanja kapitala, unatoč niskim vrijednostima rentabilnosti, bilježe pozitivne efekte na vlastiti kapital.

Tabela 6. sadrži rezultate pokazatelja ekonomičnosti ukupnog poslovanja preduzeća koja su u periodu 2011-2014. godine prerađivala meso u BiH.

Tabela 6. Pokazatelj ekonomičnosti preduzeća za preradu mesa u BiH (2011-2014.)

Table 6. Effectiveness indicator of meat processing companies in B&H (2011-2014)

Pokazatelj/ Indicator	Veličina preduzeća/ Size of the company	Godina/Year				Index 2011=100
		2011.	2012.	2013.	2014.	
Ekonomičnost ukupnog poslovanja/Effectiveness of the overall business activity	Mala/Small	1,00	0,81	0,90	0,90	90,56
	Srednja/Medium	1,00	0,98	1,00	0,99	99,20
	Velika/Large	1,05	1,06	1,04	1,07	101,97

Izvor: Vlastita izračunavanja na osnovu podataka iz Agencije TEC

Evidentno je da jedino velika preduzeća ekonomično posluju u kontinuitetu i pritom bilježe blagi rast ekonomičnosti. Mala i srednja preduzeća imaju nestabilno poslovanje i posluju na granici ekonomičnosti ili neekonomično tokom analiziranog perioda i pritom bilježe tendenciju pada vrijednosti ovog pokazatelja.

U Tabeli 7. prikazane su vrijednosti pokazatelja efikasnosti preduzeća za preradu mesa, koja su poslovala u BiH u period 2011-2014. godine.

Tabela 7. Pokazatelji efikasnosti preduzeća za preradu mesa u BiH (2011-2014.)

Table 7. Indicators of efficiency of meat processing companies in B&H (2011-2014)

Pokazatelj/ Indicator	Veličina preduzeća/ Size of the company	Godina/Year				Index 2011=100
		2011.	2012.	2013.	2014.	
Koeficijent obrta ukupne imovine /Turnover ratio of total assets	Mala/Small	0,66	0,53	0,55	0,58	88,26
	Srednja/Medium	0,92	0,92	0,77	0,96	104,52
	Velika/Large	1,28	1,33	1,35	1,39	108,95
Koeficijent obrta tekućih sredstava/Turnover ratio of current assets	Mala/Small	1,35	1,13	1,17	1,54	113,93
	Srednja/Medium	2,47	2,63	2,34	2,56	103,85
	Velika/Large	2,74	2,88	2,93	3,22	117,66
Trajanje plaćanja dobavljačima/Period of payment to suppliers	Mala/Small	175,35	185,45	148,59	170,30	97,12
	Srednja/Medium	90,63	84,30	89,88	88,83	98,01
	Velika/Large	54,42	53,52	57,06	45,00	82,70
Trajanje naplate potraživanja/The receivable collection period	Mala/Small	93,22	102,49	80,81	94,85	101,75
	Srednja/Medium	56,30	49,06	51,44	51,25	91,03
	Velika/Large	61,06	57,53	57,37	48,65	79,68

Izvor: Vlastita izračunavanja na osnovu podataka iz Agencije TEC

Najveće vrijednosti koeficijenta obrta imaju velika preduzeća. Naime, sa 1 KM ukupne imovine ostvaruju više od 1 KM prihoda što nije slučaj kod malih i srednjih. Pozitivno je što sve tri grupe preduzeća bilježe rast obrta tekuće imovine, naročito zbog nelikvidnosti malih i srednjih preduzeća. U najkraćem roku plaćaju velika preduzeća dok u najkraćem roku naplaćuju preduzeća srednje veličine. U ovom kontekstu najnepovoljnije stanje je kod malih preduzeća. Walsh (2004) navodi da broj dana potraživanja od kupaca kod prehrambenog sektora u Sjedinjenim Američkim Državama iznosi oko 30 a u Velikoj Britaniji oko 40 dana. U Tabeli 8. sadržane su vrijednosti pokazatelja produktivnosti preduzeća za preradu mesa u BiH za period 2011-2014. godine.

Tabela 8. Pokazatelji produktivnosti preduzeća za preradu mesa u BiH (2011-2014.)
Table 8. Indicators of productivity of meat processing companies in B&H (2011-2014)

Pokazatelj/ Indicator	Veličina preduzeća / Size of the company	Godina/Year				Index 2011= 100
		2011.	2012.	2013.	2014.	
Ukupni prihod po zaposlenom (KM)/ Total revenue per employee (BAM)	Mala/ Small	69.827,04	61.863,05	83.037,01	85.927,94	123,06
	Srednja/ Medium	134.426,95	138.536,92	147.636,66	169.617,64	126,18
	Velika/ Large	296.718,17	307.559,20	302.005,81	291.388,06	98,20
Neto dobit po zaposlenom/ Net profit per employee (BAM)	Mala/ Small	2.115,99	1.618,71	1.485,43	1.795,50	84,85
	Srednja/ Medium	3.718,43	1.807,54	3.150,24	5.374,75	144,54
	Velika/ Large	13.584,49	16.730,39	14.242,97	17.929,02	131,98

Izvor: Vlastita izračunavanja na osnovu podataka iz Agencije TEC

Najveće vrijednosti ukupnog prihoda a i neto dobit po zaposlenom imaju velika preduzeća, zatim srednja, dok su kod malih preduzeća najmanje vrijednosti. Ukupan prihod po zaposlenom se povećao kod malih i srednjih preduzeća, dok se kod velikih smanjio ali značajno je napomenuti da se kod malih i srednjih preduzeća smanjio prosječan broj zaposlenih dok se kod velikih povećao. Povoljno je što se neto dobit kod velikih i malih preduzeća značajno povećala, ali je nepovoljno što se kod malih smanjila.

ZAKLJUČAK

Na osnovu provedene analize poslovanja malih, srednjih i velikih preduzeća, koja su se u periodu 2011-2014. godine bavila preradom mesa u BiH, ovaj sektor se ne može ocijeniti uspješnim. Iako velika preduzeća uglavnom imaju pozitivne vrijednosti pokazatelja analize poslovanja, sektor se ne može ocijeniti uspješnim jer je udio velikih preduzeća u ukupnom sektoru mali a evidentne su značajne slabosti po pitanju likvidnosti, zaduženosti, rentabilnosti i ekonomičnosti kod preduzeća srednje veličine a naročito kod malih preduzeća.

Prilikom donošenja zaključaka o rezultatima analize finansijskih izvještaja malih, srednjih i velikih preduzeća koja su se bavila preradom mesa, uzima se u obzir nekoliko činjenica dobivenih iz provedenih analiza. Naime, od prosječno analiziranih 105 preduzeća u četverogodišnjem periodu najveći udio imaju mala preduzeća a najmanji velika. Sektor prerade mesa u istraživanom periodu nije likvidan pri čemu samo velika preduzeća svojom kratkoročnom imovinom pokrivaju kratkoročne obaveze. Mala i srednja preduzeća su prezadužena i uz to sve više njihove imovine je pokriveno obavezama a manje kapitalom, dok je kod velikih preduzeća stanje po pitanju zaduženosti povoljno. Utvrđene su niske stope rentabilnosti ukupne imovine i vlastitog kapitala kod malih i srednjih preduzeća a kod velikih preduzeća ta stopa nije na zavidnom nivou ali je ipak značajna. To što je kod sve tri grupe preduzeća rentabilnost vlastitog kapitala veća od rentabilnosti ukupne imovine, čime efekat finansijske poluge ima vrijednost veću od nule, gubi na značaju imajući u vidu da je sektor prezadužen i nelikvidan. Vrijednosti pokazatelja ekonomičnosti ukupnog poslovanja pokazale su da jedino velika preduzeća posluju ekonomično i bilježe blagi rast ekonomičnosti, pri čemu mala i srednja preduzeća posluju na granici ekonomičnosti ili neekonomično i uz to bilježe negativne tendencije. U kontekstu efikasnosti, povoljno je što sve tri grupe preduzeća bilježe rast obrta tekuće imovine, naročito zbog utvrđene nelikvidnosti malih i srednjih preduzeća. Problematično za odnose sa dobavljačima je to što mala i srednja preduzeća duže duguju nego što potražuju tako da se na dobavljače prenosi dio rizika naplate, a isplata dobavljačima je, u uslovima nelikvidnog poslovanja, uslovljena naplatom potraživanja. Najveći ukupan prihod a i neto dobit po zaposlenom imaju velika preduzeća, a mala najmanji. Ohrabrujuće je što se neto dobit kod velikih i srednjih preduzeća značajno povećala, ali je nepovoljno što se kod malih smanjila.

Zbog značaja ovog sektora potrebno je pratiti njegovo stanje i nakon istraživanog perioda ali neophodno je da se kreira i implementira čitav set mjera agrarne i ekonomske politike koje će doprinijeti razvoju ovoga sektora. Ovaj sektor je nosilac razvoja stočarstva, koje je pokazatelj nivoa razvoja ukupne poljoprivredne proizvodnje u jednoj državi.

LITERATURA

- Bašić, M. (2007). Finansijski izvještaj u funkciji vođenja politike likvidnosti i solventnosti. Reforme u BiH put ka Europskim integracijama. VII Međunarodni simpozij Neum, Sarajevo: Revicon, str. 242-243.
- Bendeković, J., Vuletić, D. (2011). Financijska analiza poslovanja hrvatske brodograđevne industrije. [Online]. Poslovna izvrsnost, Vol.5 No. Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 146. Preuzeto 17.01.2020. sa http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=112072
- Bernstein, L. A. (1993). Financial Statement Analysis. Theory, Application, and Interpretation. 5th. ed. Ohio: The McGraw-Hill Companies, Inc., str. 610-613.
- Brozović, T. (2000). Analiza učinkovitosti hrvatskog gospodarstva. [Online]. Ekonomski pregled, Vol.51 No.1-2. Zagreb: Hrvatsko društvo ekonomista, str. 98. Preuzeto 15.01.2020. sa http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=90884
- Dokumentacija Agencije TEC, Društvo za finansijsko–poslovni konsalting i usluge d.o.o.
- Ježovita, A., Žager, L. (2014). Ocjena zaduženosti poduzeća pokazateljima profitabilnosti. [Online]. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol.12 No.1. Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb, str. 4-10. Preuzeto 15.01.2020. sa http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=184180
- Kulelija, B. (2018). Korištenje finansijske poluge za ostvarivanje rentabilnosti u prehrambenoj industriji Bosne i Hercegovine. Doktorska disertacija. Sarajevo: Poljoprivredno-prehrambeni fakultet u Sarajevu, str. 39-66.
- Kulelija, B., Ognjenovic, D., Uzunovic, M. (2013). Financial analysis of meat processing business in Bosnia and Herzegovina. Proceedings of the 24th International Scientific-Expert Conference of Agriculture and Food Industry. Sarajevo: Faculty of Agricultural and Food Sciences. pp. 537-540.
- Kulelija, B. (2012). Ekonomika prerade mesa u Bosni i Hercegovini. Master rad. Sarajevo: Poljoprivredno-prehrambeni fakultet u Sarajevu, str. 81-96.
- Šarlija, N., Harc, M. (2012). The impact of liquidity on the capital structure: a case study of Croatian firms. [Online]. Business Systems Research, Vol.3 No.1. Zagreb: Society for promotion of business information technology, str. 32. Preuzeto 13.01.2020. sa http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=128412
- Šarlija, N., Penavin, S., Harc, M. (2009). Predviđanje nelikvidnosti poduzeća u Hrvatskoj. [Online]. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Vol.7 No.2. Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb, str. 30. Preuzeto 13.01.2020. sa http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=69014
- Vujević, K., Balen, M. (2006). Pokazatelji uspješnosti poslovanja poduzeća pomorskog prometa. [Online]. Pomorstvo multidisciplinarni znanstveni časopis, Vol.20 No.2. Rijeka: Pomorski fakultet u Rijeci, str. 38. Preuzeto

10.01.2020.

sa

http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=10428

Walsh, C. (2004). Ključni pokazatelji za upravljanje preduzećem. Banja Luka: Sinergija, str. 69-94.

Zakon o računovodstvu i reviziji u Federaciji Bosne i Hercegovine, Službene novine FBiH, 83/09, str. 2-3.

Zakon o računovodstvu i reviziji Republike Srpske. Službeni glasnik RS, 36/09 i 52/11, str. 2.

Žager, K., Žager, L. (1999). Analiza finansijskih izvještaja. Zagreb: Masmedia. str. 158-176.

ANALYSIS OF THE FINANCIAL INDICATORS OF THE MEAT PROCESSING COMPANY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The meat processing sector, as one of the most important sectors of the food industry, considering the real and potential impact on the primary production and its development potential, deserves attention to be continually analyzed to identify strengths and weaknesses and opportunities for development. For this purpose, an analysis of business enterprises that were in Bosnia and Herzegovina dealt with the processing of meat in the period 2011-2014, which is a continuation of previous research with the aim of continuous monitoring of this sector, provided that this research is going into deeper analysis. Based on the analysis of small, medium-sized and large enterprises, the meat processing sector cannot be rated as successful because the significant weaknesses are evident in medium-sized enterprises, especially in small enterprises, while the positive values of indicators of large enterprises lose significantly because of the small share of these companies in the overall sector. Therefore, the significant weaknesses in terms of indicators of liquidity, indebtedness, profitability and effectiveness of medium-sized enterprises and especially small enterprises are evident.

Key words: *meat processing, liquidity, indebtedness, profitability.*